

LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA DE LA RIBERA D'EBRE A TRAVÉS DELS DOCUMENTS DE L'ARXIU HISTÒRIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

L'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona

La Diputació de Tarragona compta amb arxiu des del tercer quart del segle XIX; tanmateix, no va ser fins el 1963 que va estructurar i reorganitzar el seu servei d'arxiu, i fins el 1997 que va crear l'Arxiu Històric. En ell s'hi serveixen els fons documentals generats per la corporació, de caràcter històric, o sigui entre 1835 i 1970, per tal de facilitar el servei d'accés i consulta de cara als investigadors. L'Arxiu Històric de la Diputació (AHDT) té la seva seu a l'edifici del Museu d'Art Modern, carrer de Santa Anna 8, organisme amb qui comparteix les instal·lacions¹.

Un total de 16 seccions integren l'AHDT: Actes, Agricultura, Beneficència, Butlletí Oficial, Cadastre, Cens i Eleccions, Cultura, Fundacions, Governació, Intervenció, Obres Públiques, Presidència, Quintes, Registre General, *Regiones Devastadas*, Urbanisme, Diversa i Llibres Administratius. Amb algunes poques excepcions, cada secció es divideix en dues sèries més, la de capses en quart (Cpq) i la de capses en foli (Cpf). Per referenciar la localització de documents ferem servir aquestes sigles: CUf (Cultura, Cpf), GOq (Governació, Cpq), INf (Intervenció, Cpf), OPf (Obres Públiques, Cpf), R/D (Regiones Devastadas), etc., precedides del corresponent número de capsas.

Les dates cronològiques que abasten els fons arrenquen de 1834, quan es van crear les Diputacions, fins el 1970 quan fineix la vigència administrativa de la documentació. Tanmateix, les diferents seccions de la Corporació s'anaren obrint progressivament, en diferents dates, a partir de la segona meitat del s. XIX (*Actes*, 1836, *Obres Públiques*, 1857, *Cultura*, 1859, *Intervenció*, 1860, *Beneficència* 1869, *Agricultura*, 1880, *Urbanisme*, 1883, etc.). Es tracta, doncs, d'un arxiu històric d'època contemporània (segles XIX i XX).

L'Arxiu compta, igualment, amb un Fons d'imatge compost de més de 6.700 peces, la majoria positius en blanc i negre de la segona meitat del segle XX. També compta amb l'auxili d'una biblioteca d'història local, fruit del fons de producció pròpia i d'intercanvi de l'extint Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV" i de la tasca del Servei de Publicacions actual.

D'entrada cal dir que un repàs exhaustiu de seccions com ara: *Cultura*, *Governació*, el *Butlletí Oficial*, *Cens* i les *Actes*, aportarien, ben segur informació sobre qualsevol comarca tarragonina, inclosa la Ribera d'Ebre. Tanmateix el que pretenem aquí és apropar aquells fons o documents indexats en els quals hi podem detectar dades i notícies d'interès. Tan solament uns

¹ Vegeu, GÜELL, MANEL. "El Archivo Histórico de la Diputación de Tarragona y sus series documentales", dins: *I Jornadas de Archivos Históricos*. Granada, 27-28 de maig de 1999 (en CD), i GRAU I PUJOL, JOSEP M.T. "L'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona". *Diari de Tarragona*, 4.685 (diumenge, 28.05.2000) 6.

breus mots per oferir un tast d'allò que amb més abundància es podria trobar a l'AHDT aprofundint en la recerca.

Per començar, no resulta difícil dirigir la consulta a la recerca d'informació bàsica sobre Geografia Humana, pensem sobretot en Agricultura, Demografia o Fiscalitat. A través del Butlletí Oficial de la Província [BOPT], convenientment buidat -com tenim a l'AHDT per a la segona meitat del segle XIX-, podem seguir l'evolució de les dades fiscals que gravaven els pobles de la demarcació (impostos de Consums, de manteniment de presons, *Contingente Provincial*, etc.), i també la de la població absoluta.

Dades de població absoluta

A tall de mostra, en el següent quadre exposem les dades de població de cada localitat de la Ribera d'Ebre, que apareixen en llistats diversos publicats al BOPT (a efectes d'establir quotes fiscals proporcionals, o els honoraris dels mestres d'escola, o per actualitzar els censos electorals, etc.). Hi afegim, a més, un llistat de veïns de 1835 [GOq., 1], i les dades dels expedients de *Regiones Devastadas* (1936 i 1939), en aquelles poblacions que el tenen.

Localitat	1835	1857	1864	1870	1936	1939
Ascó	452	2.149	2.345	2.339	2.235	2.025
Benissanet	297	1.716	1.666	1.638	-	-
Flix	416	2.435	2.172	2.140	-	3.050
García	232	1.749	1.767	1.737	1.212	1.055
Ginestar	240	1.295	1.292	1.290	-	-
Miravet	356	1.797	1.827	1.814	-	-
Móra d'Ebre	680	3.836	3.757	3.738	-	-
Móra la Nova	153	1.054	1.076	1.076	-	-
Palma d'Ebre	36	890	957	941	-	-
Rasquera	115	829	825	825	1.526	1.527
Riba-roja d'Ebre	281	1.796	1.887	1.855	-	-
Tivissa	437	3.463	3.341	3.337	3.696	3.528
Torre de l'Espanyol	119	1.199	1.248	1.238	-	-
Vinebre	94	1.209	1.305	1.295	-	-

Fonts: AHDT, *Governació*, Cpq., 1; BOPT 118 (1857), 28 (1864) i 154 (1870); *Regiones Devastadas*, capses 1-7. El llistat de 1835 és de veïns i no d'habitants, cosa per la qual caldria multiplicar la xifra, almenys per cinc, per tal d'aconseguir una aproximació a la població absoluta.

Dades sobre població absoluta com aquestes, es podem complementar amb d'altres publicades per Madoz (1849), Gras (1907) o la GEC (1900, 1930, 1960), etc²., a més d'altre bibliografia de tipus local³.

² MADDOZ, PASCUAL. *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del regne d'Aragó al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*. Barcelona: Curial, 1985, II vols., GRAS Y ELIAS, FRANCISCO. *Historia de los lugares, villas y ciudades de la Provincia de Tarragona*. Barcelona: Tipografía de Julián Doria, 1907; *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Fundació Gran Enciclopèdia Catalana, 1970-1980, X vols.

Més arriscat, però no per això inadmissible, és la contrastació amb dades del Cens Electoral, que segons l'època de què es tracti, era capaç d'aplegar un percentatge concret de la població absoluta. Comptem amb censos electorals parcials de 1887 (per a la Ribera d'Ebre: Ascó, Flix, Miravet, Móra d'Ebre i Riba-roja), i complets, de: 1904, 1911, 1912, 1913, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1925, 1928, 1930, 1931, 1932, 1934 i 1945, 1946, 1951 i 1955. Aquests censos electorals, ultra el servei que poden oferir complementant dades demogràfiques, són utilitzats sobretot pels estudiosos de la Geografia Humana i l'Onomàstica, ja que en ells apareixen dades com: nom i cognoms (en algun cens, fins i tot, malnoms...), edat, adreça (carrer, plaça), ofici i nivell d'alfabetització. Amb aquest material hom pot confeccionar manuals d'onomàstica, piràmides d'edat, estudis sobre oficis antics, reconstruir l'evolució urbana de la localitat, etc.

Agricultura i calamitats

Per al segle XX, comptem amb la fitxa de recursos agropequaris (superfícies, conreus, ramaderia, valoracions econòmiques, etc.) dels primers anys de postguerra (concretament, 1943) **[INf, 47]**, i les seccions d'*Agricultura* (1880-1970) i de *Cadastr*e (1952-1958).

En l'aspecte agrícola, una de les intervencions més valorades de la Diputació ha estat a l'hora de pal·liar les calamitats climàtiques amb subvencions al sector. Aquesta mena de *derramas*, es tramitava a través de cada ajuntament, amb l'obertura d'un expedient per cada localitat afectada, on s'inclouen: instàncies, relació dels danys, certificats de l'ajuntament, valoracions, peritatges, etc. Així, a través dels corresponents expedients, ens assabentem que la pedregada de 1915, **[INf, 16-17]** la van patir: Benissanet, les dues Mores i Tivissa, i la de 1955 **[GOf, 82]**, almenys, Garcia. Pel que fa a la gelada de 1945 **[GOf, 52]**, van ser afectats: Ascó, Miravet i Rasquera⁴.

Activitats de foment

Amb tot, han estat les activitats de foment aquelles en les que més s'ha notat la intervenció de la Corporació provincial. Ajuts per obres d'infraestructura urbanística o vial, per escoles, per ermites, la xarxa de ferrocarril, etc., han estat el marc de més d'una actuació de Diputació.

³ Per Móra d'Ebre i Tivissa: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP I SOLÉ ARNAL, JOSEP. "Móra d'Ebre 1900-2000". *La Riuada*, 16 (desembre de 1999) 4-8, p. 4, i *Tivissa. Un poble antic de la Catalunya nova, 1984*. Barcelona: Biblioteca "Mestre Cabré", 1984, p. 64-65; per Rasquera: GÓMEZ CRUZ, CARME. *Rasquera: un poble de la Ribera d'Ebre. Estudi d'una economia rural*. Rasquera: Grup Cultural Rasquerà, 1987, p. 42; per la Torre de l'Espanyol: FORTUNYO I ESCODA, JOSEP-ANTONI. "Dades bàsiques de la Torre de l'Espanyol". *CERE, Miscel·lània 11* (1997) 11-12, p. 11, etc.

⁴ Carme Gómez resalta la minva de la producció del cultiu de l'oliver, a causa de la gelada de 1956. C.GÓMEZ. *Rasquera...*, p. 64.

Les escoles primàries, es van construir en quatre etapes:

- 1) l'últim terç del s. XIX, 1866-1900 **[OPf, 57-59]**: Ascó, Garcia i Ginestar.
- 2) vers 1928 **[OPf, 107]**: Benissanet, Flix, Miravet, les dues Móres⁵, Riba-roja⁶, Torre de l'Espanyol i Vinebre.
- 3) a l'època de la II República (1931-1937) **[OPf, 180]**: altra cop Ascó, Benissanet, Garcia, Ginestar i Miravet, a més de Palma i Tivissa⁷.
- 4) i als anys 50 **[OPf, 375-376]**: Palma d'Ebre.

A primera vista, sembla que l'Ensenyament a la comarca va normalitzar la situació dels locals de les escoles entre finals del s. XIX i primer terç del XX; durant la Segona República es repeteixen la majoria dels expedients (o bé van acabar de realitzar-se els projectes inconclusos anteriorment, o bé es va tractar d'obres de millores). De l'etapa franquista només tenim l'expedient de Palma⁸.

A través del catàleg que s'està confeint de la secció de Cultura (que inclou *Instrucció Pública*), podem saber notícies esparses sobre l'Ensenyament a la Ribera d'Ebre a l'últim terç del segle XIX. El professor de Móra d'Ebre entre 1864-1865 va ser Manuel Miralles (que el 1871 reclamava els honoraris impagats, a l'Ajuntament); el febrer de 1869 s'instruï a un expedient sobre la supressió d'una de les dues escoles públiques de noies, també de Móra; el gener de 1871 Enric Santolaria Miralles era nomenat professor de l'escola pública de Tivissa, etc⁹.

Un dels aspectes més copsants que encarnen el foment de la província és el referent a la construcció d'edificis i vies de comunicació. Aquests expedients

⁵ L'expedient de Móra d'Ebre obria el procés de creació de les escoles graduades, que no entraren en funcionament fins el 1932-1933. SOLÉ, JOSEP; MARTÍNEZ, JOAN A.; VENTURA, JOAN A. "L'Ensenyament públic a Móra d'Ebre (1875-1939) 1. L'ensenyament primari". *La Riuada*, 10 (desembre de 1997) 9-16, p. 12-13. Hi ha una continuació a aquest article a: SOLÉ ARNAL, JOSEP I MONFORT TENA, JULIO. "L'Ensenyament públic a Móra d'Ebre. 1. L'Ensenyament primari (1939-1970)". *La Riuada*, 13 (desembre 1998) 5-14.

⁶ Des de 1917 existien una escola de nenes en una casa de lloguer i una de nois a l'edifici de l'Ajuntament, any en què s'estaven construint les escoles (a les quals tal volta fa referència l'expedient de 1928). CABRÉ MONTSERRAT, DOLORS. *Riba-roja d'Ebre i el seu terme municipal*. Tarragona: Llibreria Guardias, 1974, p. 163.

⁷ S'assenyala l'existència d'un Grup Escolar, construït després de molts plets, i inaugurat el 1936. Tivissa. *Un poble antic de la Catalunya Nova. 1984...*, p. 161.

⁸ No es conserva cap expedient referent a l'escola de Rasquera, i de fet Carme Gómez Cruz no en fa cap esment. C.GÓMEZ. *Rasquera...*, p. 94-95.

⁹ AHDT, *Cultura*, Cpq., 1 (1860-69) expedient núm. 38; i 3 (1870-1872) expedients núm. 25 i 38.

solen contenir: memòria, antecedents, plecs de condicions, licitacions, certificats d'obres, manaments de pagament, plànols, etc.

La política de construcció de vials, pròdiga i munífica, va reportar a la Ribera d'Ebre l'obertura de nombroses vies de comunicació. Flix ha estat (a la vista dels expedients conservats) la més afortunada, amb un total de sis obres: la carretera provincial a Tortosa (1868), el camí veïnal a Riba-roja (1928), camí veïnal de la Morera de Montsant a la carretera de l'Espluga-Flix (1938-1947), camí veïnal d'Arbolí a la carretera de Lleida-Flix (1928-1955), camí veïnal de la carretera de l'Espluga-Flix, a la mateixa, per Poblet (1930-1957), i la carretera provincial de Falset a la general de l'Espluga-Flix, per Bellmunt (1931-1939) **[OPf, 5, 104, 228, 316, 348 i 384b]**. Però també se n'han fet a: Ascó (camí veïnal a Vinebre, 1928, diverses obres del "Dia de la Província, 1963-1965), Benissanet (Diverses obres del "Dia de la Província, 1963-1965), Garcia (camí veïnal a la carretera general d'Alcolea del Pinar, 1866-1873), Miravet (camí veïnal a la carretera Tortosa-Garcia, 1944-1954), Rasquera (camí veïnal a Cardó, 1942-1956), Tivissa (camí veïnal a l'estació dels Guiamets, 1926-1954), etc. **[OPf, 333, 483b., 13, 302, 329 i 294110]**.

Han estat igualment prolífics els expedients de concessió d'ajut econòmic, per a diverses obres d'infraestructura, enginyeria i/o urbanisme: Clavaguera i distribució d'aigües potables a Móra d'Ebre (1928-1933); Urbanització de la "Cuesta de la Era", Monument als Caiguts, Caserna de la Guàrdia Civil, i Xarxa de clavaguera, a Tivissa (1928-1934); Cementiri de la Serra d'Almos (1930-1934); Millora de la Casa Consistorial, a Ascó (1954); Construcció d'un local per al "Frente de Juventudes", de Flix (1954); Arranjament de les barcases de pas del riu Ebre, i Rentadors de la P. Arenal, a Miravet (1954 i 1955); Abastiment d'aigües de l'Ebre, a Riba-roja (1954); Borerres i Sanejament, a Vinebre (1956), etc. **[OPf, 367, 371-373; i GOf, 78-79 -1954-]**

A l'AHDT es serven fins a quatre caps amb documentació diversa sobre l'estesa de la xarxa de ferrocarril **[OPf, 31, 58, 69 i 113]**, per bé que en la majoria dels casos es tracta de documents solts sobre expropiació de terrenys: Ascó (1890), Flix (1890, 1892 i 1895), Garcia (1889), Móra la Nova¹¹ (multa, 1910) i Riba-roja (1890).

L'Església, també se n'ha beneficiat dels ajuts de Diputació, entre d'altres coses, a través dels expedients d'arranjament, acondicionament, millora o embelliment d'ermites, els quals solen contenir: instància petitòria, resolució plenària de concessió de l'ajut, informe sobre l'actuació pretesa, projecte d'obres, i, en alguns casos, dibuixos, croquis o fotografies **[CUf, 13, 21 i 31; OPf, 445-446]**. D'aquesta manera, sabem que es van intervenir les ermites de:

¹⁰ No hi són els expedients de totes les carreteres, únicament els de les que va construir Diputació. Manquen, entre d'altres, la carretera de Palma a Flix. CIURANETA, JOAN. *La Palma. Documents i records*. Palma d'Ebre: Ajuntament, 1987, p. 96-97.

¹¹ Per a l'arribada del ferrocarril a Móra la Nova, vegeu, PERPINYÀ I CASTELLÀ, LLUÍS. "8 abril 1891. Arribada del primer tren a Móra la Nova". *CERE, Miscel·lània* 9 (1993) 7-14.

Ascó (1952, 1961, 1962 i 1964), Flix (1953), Garcia (1961), Ginestar (1959), Móra d'Ebre (1956, 1959), Rasquera (1953, 1957), Riba-roja (1966), la Torre de l'Espanyol (1961) i Vinebre (1960, 1962 i 1963).

La Guerra Civil Espanyola

A més de l'estudi de les diverses branques humanístiques (Geografia, Agricultura, Economia, Demografia), els fons de l'AHDT són igualment útils per mirar d'esbrinar la història local o nacional d'un determinat període històric. A tall d'exemple, el període de la Revolució i subsegüent Guerra Civil (1936-1939) és especialment ric i generós en dades documentals i notícies concretes. A més de les que se'n poden extreure de la consulta exhaustiva de la documentació de la Comissaria Delegada de la Generalitat Republicana¹² **[GOq, 66-85; GOf, 16-27]**, el *Butlletí Oficial de la Província* i les *Actes de Diputació*, existeixen algunes capses i seccions concretes, dignes d'entretenir-s'hi.

Les eleccions de 1934, enmarcades en les lògiques convulsions polítiques d'aquells dies, van donar pas a l'elecció dels edils locals republicans. A **GOf, 20**, consten tots els certificats, actes i oficis que els respectius secretaris enviaren a la Diputació per comunicar oficialment la constitució del consistori municipal.

Acabada la guerra, el Govern Central va voler saber en quin estat havia quedat tot, principalment el patrimoni documental antic i els edificis. A efectes del primer, va endegar una enquesta el 1945 preguntant a tots els ajuntaments per l'arxiu municipal, i si servava documentació antiga. A l'AHDT es guarden les contestacions a l'enquesta que els secretaris enviaren a la Diputació, que coordinava tot el programa **[GOq-95 i GOf-53]**. Així, podem saber que els arxius municipals de Garcia, Ginestar, Rasquera i Vinebre van ser afectats pels revolucionaris que els van assaltar i cremar, i l'últim, pels efectes de la guerra; el de Palma d'Ebre feia anys que havia estat destruït per un incendi, i a la resta, encara que s'hi adjunta una mica d'inventari, no conservaven documentació anterior al segle XIX¹³.

Finalment, estan els expedients de la secció de *Regiones Devastadas* **[RD-2/6]**. El *Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones*, va ser un organisme nacional que es diversificà perifèricament amb comissions provincials presidides pels governadors civils, la tasca executiva de les quals

¹² "Defensa i ordre públic", "Ordres del Front Popular", "Incautacions", "Gestora de Castelló" (espècie de consistori de Diputació "a l'exili"), etc., a *Governació Cpf.*, núm. 22, 23 i 25.

¹³ Amb aquest fons documental, i juntament amb d'altres, vam elaborar el treball: GRAU PUJOL, JOSEP M.T. i GÜELL, MANEL. "La crònica negra de la destrucció d'arxius a la demarcació de Tarragona". *Lligall*, AAC, 18 (2001) 65-120, p. 84-85. Ascó, Garcia, Miravet, les dues Mores i Tivissa, van ser afectats totalment, segons CERDÀ DÍAZ, JULIO. *Los archivos municipales en la España contemporánea*. Gijón: Trea, 1997, p. 263-266.

anava a càrrec de les diputacions. El seu primer objectiu va ser inventariar, localitat per localitat, tot el patrimoni arquitectònic i monumental destruït durant el període revolucionari i subsegüent Guerra Civil. A aquest efecte, van enquestar (1939) tots els municipis enviant-los impresos i fitxes que un cop omplenes reportaven tota la informació que calia. Els expedients que van enviar els municipis, s'apleguen en aquesta secció, ordenats alfabèticament. Cada un d'ells s'enceta amb una fitxa on consta:

- la població de la localitat abans i després de la guerra,
- el nombre de cases registrades, el de les destruïdes,
- quina va ser la causa de la destrucció, i
- una valoració econòmica de les pèrdues declarades.

No hi són tots els municipis, sino aproximadament un 60%. Pel que fa a la Ribera d'Ebre, hi són els de: Ascó, Flix, Garcia, Móra la Nova, Rasquera i Tivissa¹⁴.

Finalment, la consulta sistemàtica i exhaustiva del fons pot aportar algunes troballes que de tant en tant compensen tant de temps assobre dels llibres. Una d'aquestes "perles", la vam trobar fa poc. Dins d'un expedient de subvenció per a la construcció d'un rentador públic, el 1954 **[GOf, 78]**, s'hi adjunta un dossier de 13 folis, amb un títol ja de per sí força suggerent: "La Tragedia de Ascó". En un estil literari un xic pedant, exposa la situació de la vila al tombar de segle, segueix amb el "*Calvario de la etapa vivida bajo el dominio rojo*", quan un "*feroz comité anarquista se encasquetó el designio de implantar a rajatabla el comunismo libertario...*". Expressions com "*zona sojuzgada por el marxismo*", i lamentacions dedicades a las "*víctimas inmoladas al furor rojo*", adornen la resta del capítol. Parla igualment de la davallada demogràfica (amb tot luxe de xifres i algun esquema), i de la posterior "*reconquista*" de la vila per les forces franquistes, que entraren el 4 d'abril. Explica que els bombardejos van ser tan intensos que en un sol dia caigueren centenars de projectils "*hasta el punto de no quedar un sólo edificio indemne*". Després de la batalla de l'Ebre, quan el 13 de novembre van tornar a ocupar la vila els nacionals "*sólo quedaban las ruinas humeantes de un centenar de casas convertidas en escombros y las restantes, con sus muros cuarteados, desnudas de todo objeto útil*". El dossier acaba lamentant que la vila quedés al marge dels ajuts que permeteren la reconstrucció de les localitats de la zona Flix, Fatarella, Móra d'Ebre, Benissanet, Miravet, Corbera, Pinell i Gandesa (adjunta un plànol explicatiu i tot), basant en aquest oblit històric les esperances que, llavors, les autoritats fossin generoses amb el projecte de conducció d'aigües i clavagueram.

* * *

¹⁴ No hi és dissortadament el corresponent a Riba-roja, que hauria estat força interessant tenint en compte que el 1936 l'església va ser assaltada i saquejada, perdent la totalitat d'imatges, retaules i ornaments. Vegeu, PIÑOL ALABART, DANIEL. "L'Arxiu Parroquial de Riba-roja d'Ebre". *CERE, Miscel·lània 12* (1998) 121-133, p. 123. Tampoc hi tenim el de Móra d'Ebre, del que es troba documentació, d'altra banda, a Madrid, al Ministerio de la Gobernación. Vegeu: SOLÉ ARNAL, JOSEP; PÉREZ PÉREZ, MIQUEL. "La reconstrucció de Móra". *La Riuada*, 2 (abril 1995) 5-8.

Entre els serveis que pot oferir l'AHDT, també s'hi troba una biblioteca auxiliar de temàtica local, el buidatge de cinc anys de les Actes de la Corporació (1876-1880) amb un doll de dades en matèria fiscal, municipal, urbanística, agrícola, militar, de foment, etc.¹⁵; i finalment, el Fons d'Imatge al que ens referirem al començament, on s'integren moltes fotografies que corresponen a actes institucionals, d'homenatge o de foment efectuats en el seu dia a les localitats de la demarcació.

MANEL GÜELL
Encarregat de l'AHDT

Publicat a: *CERE Miscel·lània*, 12 (2002) (en premsa).

ANNEX

“La Tragedia de Ascó (Tarragona)”

[AHDT, *Governació*, Cpf, núm. 78 (1954-1955) exp. 19]

“ASCO- 1.900

¹⁵ Només a tall d'exemple, trobem que relatiu a Benissanet, hi ha notícies sobre: una moratòria de 4 anys concedida a l'Ajuntament pel pagament dels seus debits (9-11-1876), la concessió d'un premi al veí Joan Baptista Grau Vidiella, “*inutilizado como herido*” a la guerra carlina (23-01-1877), el projecte de carretera Móra-Pinell (01-02-1877), l'expedient per millorar la barca de pas del riu Ebre (04-10-1877), l'aprobació d'ordenances municipals (05-09-1879), l'expedient d'autorització per instal·lar un molí flotant al riu per a moldre gra (11-05-1880) i de contractació d'un emprèstit de 3.000.- per finançar-lo (09-07-1880), demanda contenciosa en contra (16-07-1880), etc.

Esta Villa, medio siglo atrás, era una floreciente población de cerca de 3.000 habitantes. El rudimentario molino flotante, los laúdes de transporte varados en la orilla del Ebro y las hileras de mujeres lavando o llenando sus cántaros en su corriente, no siempre cristalina, completan el cuadro de la vida en aquel tiempo.

Actualmente, Ascó no llega a los 2.000 habitantes. El viejo molino ha desaparecido, como también el transporte fluvial, superados por los modernos procedimientos del progreso humano.

Pero, como antaño, las mujeres asconenses continúan llenando sus cántaros o lavando sus ropas en la orilla del Ebro y el pueblo continúa como cincuenta años atrás, con la añadidura de innumerables edificios arrasados o abandonados.

Por esto sus hijos lo abandonan en éxodo creciente, dispersándose hacia zonas donde el vivir resulta menos duro, quedando estas tierras cada vez más abandonadas, sobre todo en años de tan aciagas perspectivas como el presente.

EL CALVARIO DE ASCO

Una severa cruz preside el recuerdo de la etapa vivida bajo el dominio rojo, durante la cual un feroz comité anarquista se encasquetó el designio de implantar a rajatabla al comunismo libertario, después de erigirse en dueño absoluto de vidas y haciendas.

Incautada toda la economía, se dilapidaron todas las existencias contra la entrega de vales a fondo perdido, terminando luego con los ahorros de inflación y el desbarajuste.

Por supuesto, que esta primera fase fue común a toda la zona sojuzgada por el marxismo; pero aún así, no faltaron casos especiales en que, tanto por el número de víctimas inmoladas al furor rojo, como por el volumen de las depredaciones, cabe señalar la excepción.

Ascó fue, pues, ya caso excepcional durante este periodo, empezando su calvario desde un principio, que no terminó hasta el final de la guerra, durante la cual fue teatro de la más porfiada batalla, en cuyo curso cambió de mano tres veces.

Ascó, caso especial

La emigración es un fenómeno general en las comarcas de secano, pero aquí concurren circunstancias particulares que explican las proporciones del problema en esta localidad

[esquema]

La caída casi vertical de la línea que describe el declive del censo de esta población da idea de cómo la Guerra de Liberación fue una auténtica pntilla o golpe de gracia asestado a este pueblo, dejándolo en la postración en que se halla, y del que no es posible consiga recuperarse sin recursos de carácter extraordinario que sólo el Estado puede proporcionar.

Para conseguirlos, esta Alcaldía, recogiendo el clamor unánime del vecindario, acude a los Organismos públicos en demanda de ayuda, exponiendo la gravedad de sus sufrimientos, con la confianza de verlos mitigados.

SEGUNDA ETAPA

El Ejército Nacional iba reconquistando paso a paso el suelo patrio. Un buen día fue arrollado el frente rojo de Aragón y las fuerzas de Franco se presentaron ante Ascó, ocupándolo un 4 de abril, prometedor de una liberación venturosa.

Pero, desgraciadamente, no fue así. Era una nueva fase, precursora de nuevas y tremendas desgracias.

El frente se estabilizó a lo largo del Ebro y este pueblo quedó situado en plena línea de fuego, convirtiéndose en posición destacada y por lo tanto, blanco de todas las armas, ya que sólo separaba a los combatientes el cauce del Ebro.

Durante largos meses fueron cayendo sobre Ascó incontables proyectiles de artillería, registrándose por centenares durante una sola jornada, hasta el punto de no quedar un sólo edificio indemne.

De la devastación de sus campos es ocioso hablar, teniendo en cuenta que el río divide el término, La tala de árbolado todavía se acusa en la actualidad.

La mitad de la población evacuó el poblado y, como es lógico suponer, sus hogares pasaron a constituir botín de guerra. En la vuelta siguiente ocurrió lo propio con la mitad restante.

ETAPA TERCERA

Las desventuras de Ascó sólo habían empezado.

Durante el verano de 1938 tuvo lugar la cruenta y decisiva batalla del Ebro. El día de Santiago, después de batir intensamente las posiciones adversarias, los rojos franquearon el río y ocuparon la localidad.

Como queda indicado, el resto de la población, adicta a la Causa Nacional, se apresuró a evacuar sus casas, sin tiempo para llevar nada consigo, quedando a merced de la soldadesca todo el pueblo, que fue devastado de un modo sistemático, De ello puede dar idea el detalle de haber corrido el vino por las calles hasta llegar el río, después de perforar a tiros los depósitos.

Entre tanto, convertida la villa en base importante con sus puentes de barcas y los túneles habilitados como depósitos, empezó a ser blanco de fuertes y repetidos bombardeos de la aviación nacional. Manzanas enteras de casas quedaron convertidas en montones de ruinas, de las que se ofrece algunas muestras en las ilustraciones que se adjuntan [sic].

ÚLTIMA FASE

Terminada la gran batalla y deshecho el ejército rojo, éste se replegó para repasar el Ebro, siempre acosado por las fuerzas nacionales, cuya aviación no cesó de machacar los pasos estratégicos, como Ascó, completando su destrucción.

De modo que, cuando el 13 de noviembre el Ejército vencedor hizo su nueva entrada en la localidad, sólo quedaban las ruinas humeantes de un centenar de casas convertidas en escombros y las restantes, con sus muros cuarteados, desnudas de todo objeto útil. Ni una silla, ni un apero, ni una caballería.

La tragedia había terminado y sin duda alguna Ascó mereció que sus grandes males se remediaron con el gran remedio de la adopción por el Caudillo, del mismo modo

que se aplicó tan generosa medida a las demás poblaciones comprendidas en el área de la batalla del Ebro. Pero, para colmo de desventuras, Ascó quedó al margen de la generosidad del Caudillo, por causas que se desconocen, siendo verosímil que, debido a la desorganización subsiguiente, no se solicitó en tiempo hábil.

[Plànol: "AREA DE LA BATALLA DEL EBRO"]

DESAMPARO

En el adjunto gráfico puede comprobarse la situación clave de Ascó en el dispositivo de la batalla del Ebro, no solamente por su situación en el centro del arco en que se libró la batalla, si que también por el nudo de comunicaciones que confluyen, por lo que no es menester insistir en lo dicho.

Igualmente puede advertirse como es la única localidad de la zona abandonada a su suerte, mientras poblaciones como Mora de Ebro, Fatarella, Corbera, Benisanet, etc. Pudieron reconstruirse, gracias a la ayuda del Estado.

La Dirección General de Regiones Devastadas, genial creación del nuevo régimen para restañar las heridas de la guerra y de la revolución, ha hecho revivir en sus cenizas a los pueblos destruidos, dando en todas partes maravillosas pruebas de su eficiencia.

Ascó, no ha perdido sus esperanzas a pesar de su tardía llamada, ya que confía en que su desamparo no será definitivo, logrando, al fin, atraer la atención de los Organismos rectores hacia sus problemas y aspiraciones.

AGUA

Ascó necesita, ante todo, agua.

Agua para sus tierras sedientas y para sus viviendas insalubres.

De los 74 Km² de terreno del término, unos 30 son yermos y sólo unos 4 disfrutan de un riego precario. Para el riego de estas tierras, de naturaleza muy compacta y comprendidas en la zona que registra el mínimo pluviométrica de la región, con menos de 400 litros por metro cuadrado de lluvia anuales, está prevista una elevación, que por [sic] su desnivel representa un coste considerable. El Grupo Local de Colonización está laborando intensamente para abreviar los trámites de tan trascendentales proyectos, que pueden transformar la fisonomía de la villa.

En cuanto al servicio sanitario y doméstico, a pesar del obligado ahorro del agua, la conducción personal o con caballería representa un coste anual no inferior a las 100.000 pesetas.

Mientras, el majestuoso Ebro cruza el término y besa estos muros, pasando de largo para rendir su inmenso caudal, inutilmente, al mar.

TRAIDA DE AGUAS

Ya en 1941 se inició el expediente para el abastecimiento público de aguas. Tímidamente, como quien sabe de antemano que, aún contando con algunas ayudas del Estado, habrán de surgir grandes dificultades para completar las aportaciones obligadas.

Primero se intentó la confección del proyecto como comprendido en la ayuda estatal, pero, por lo visto, los proyectos de pobre están racionados y sujetos a turno, Así se perdieron varios años en una espera estéril. En vista de ello, se decidió encargarlo a un ingeniero particular, en la confianza de que el estímulo de unos honorarios prestaría agilidad a la tarea.

Así, al cabo de un año, se ha logrado dar cima a este proyecto, cuyo presupuesto asciende a la suma de 1.835.810'42 pesetas, de las que el Estado facilita 800.000.

Para financiar el resto, la población está dispuesta a los mayores sacrificios, si bien coincide la coyuntura con uno de los periodos más agudos de crisis, debido a la persistente sequía y a los devastadores efectos de las heladas que han malogrado las cosechas de este año.

ALCANTARILLADO

No menos urgente que la traída de aguas es la evacuación de las residuales, mediante el alcantarillado, que si actualmente se hace necesario, resultará imprescindible el día que aumente el consumo de agua con el abastecimiento a domicilio. Su construcción se prevé conjunta con el anterior proyecto, a fin de aprovechar la misma apertura de zanjas, y su coste, relativamente asequible, debido a la configuración y calidad del terreno.

El pueblo, como queda indicado, está animado de los mejores deseos de aportar sus posibilidades en unos proyectos que constituyen la primordial aspiración de todos los vecinos. De todos los modos, se requiere el aliento del Poder público que en este caso bien podría traducirse en una ADOPCIÓN SIMBOLICA, representada por la concesión de las aportaciones máximas disponibles, en el plazo mínimo posible.

A este fin Ascó eleva a V.E. la presente reseña que condensa las aspiraciones de un pueblo que, en una hora especialmente difícil, no desespera de considerarse integrado en la España Una, Grande y Libre”.

[Acaba amb una diligència certificant l'autenticitat de les fotografies adjuntes [?], i signant l'Alcalde i el Secretari, a Ascó, 30 d'abril de 1955]